

zápisník 1960

časopis pro politiku a kulturu • červenec-srpen

Koexistencia — ano či nie? . . .

strana 2

Odpověď na tuto čiro politickou otázku je tu podávána z hlediska hospodářsko-historického. Za zápasní politickými a ideologickými odkrývá autor překvapujícím způsobem element hospodářsky — industrializačný pohyb "nových" národov.

Po Pasternakově smrti . . .

stran 5

Pasternakovo úmrtí koncem května tohoto roku nutí k zhodnocení charakteru básníka, který se blížil k literatuře jako k posvátnému zaměstnání a vzal na sebe risko, spojené s mluvením pravdy.

Ex Occidente Lux . . .

strana 6

to je křesťanství irskoskotského ražení, přišlé na Moravu podle profesora Cibulky sto let před svatým Cyrilem a Metodějem, se z několika důvodů nehodí do komunistické koncepce naší nejstarší historie.

Polemický život . . .

strana 9

je název literárních pamětí Maxe Broda, v nichž se věnuje mnoho místa zajímavým kapitolám našeho nedávného kulturního života.

Proč ještě píšeme v exilu poezii?

strana 11

Protože tvorba z něčeho a pro nikoho je nejvlastnější podobou tvorby a je dílem těch, kteří se vzdálili světu, aby jej pochopili, třeba i v jeho prázdnotě.

Kde zvítězil socialismus?

strana 11

Jak odpovídá na tuto otázku komunistický spisovatel Ivan Kříž ve svém románu Velká Samota?

Básníky tohoto čísla . . .

strana 2 a 11

jsou Jaromír Měšťan a František Listopad.

Podobizny mladých Poláků . . .

strana 13

nutí přemýšlet o nejisté budoucnosti komunismu a přispívají přes své protiklady k optimističtějšímu názoru na vývoj věci za železnou oponou.

Poznámky: Jak žili a umírali sovětské otroci • Vyznamenání R. Kubelíkovi • Eva chce spát
Zpátky za každou cenu • Minulé číslo Zápisníku.

KOEXISTENCIA - ANO ČI NIE?

KRAJINA NA JAPANU

Ján Zák

Jaromír Měšťan

*Je ráno mráz Ale polednem fialek
Se zmrzlé cesty derou k ránu*

Hejna ptáků ze zámorí

Teplych krajín imitace na japonsku

Bledý vítr opřený do plachetnic

Dětských plének v ojiněném ránu

Po cestách jedné země se ti stýská

Po zemi tlštěné na japonsku

*Zase nasliněným prstem listovat
v knihách*

A sáhnout na kliku našich dveří

Ve vůni tvých moruší a bráz

Prosnit večer v němž se nevečeří

*A vidím ruce milenek a ruce uražů
jež trní daly Kristu Pánu*

Listují ti tobě jako ztuhlou knihou

*Má země Má krajino na jih od
západu*

ZÁPISNÍK 1960

časopis pro politiku a kulturu —

vydavatel
UNIVERSUM PRESS CO.,

Adresa:
15 Vandewater Street,
New York 38, N. Y.

Roční předplatné: 3 dolary, v ostatních zemích 3 dolary, s leteckým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redakce tohoto listu —

Koexistencia — je prázdne slovo; znamená potvrdenie statu quo a či teritoriálne a politické zmeny, je to iba východisko z núdze, z obavy pred nukleárnou vojnou, bude to azda výsledok skutočnej rovnováhy síl mocenských?

Má koexistencia zastaviť studenú vojnu, boj mocenský alebo i súboj ideologický? Čo potom s našimi spásanosnými ideami? Je vôbec nejaká objektívna platforma pre koexistenciu, pre nádej nie len na koexistenciu, ale pre nádej v pokrok celého ľudstva — bez ideológií?

Spoločenské poriadky nie sú dané od Boha, sú výplodom ľudským. Veriť v ich absolútnu dokonalosť, nezmeniteľnosť, finálnosť je poverou práve tak krehkou, ako bola stredoveká viera, ktorá videla vo svetských vládcach nástroj božského riadenia vecí. Čo teda ostáva? Ako došlo k dnešnému konfliktu medzi dvoma sociálnymi a politickými systémami, ktoré o sebe tvrdia, že sú summum bonum, najlepším pokusom o ľudský rád, spravodlivosť, rovnosť a ľudskosť? Je konflikt medzi týmito dvoma svetmi takého druhu, že jediným východiskom je vojna a vyhladenie ľudstva?

V roku 1917, kedy došlo k boľševickej revolúcii v carskom Rusku, chýbala nám skutočná perspektíva, ktorá by umožnila pravý pohľad na túto radikálnu zmenu sociálnych a hospodárskych pomerov, perspektíva, ktorá by nám pomohla soradiť zjavy podobné a roztriediť ich na rôznice sa kategórie. V r. 1917 sme netušili, že Blízky i Ďaleký Východ, Južná Amerika, dnes i Afrika, stane sa zriedkom i dejstvom veľkých spoločenských zmien. Zhrútenie sa feudálnych režimov či už v Turecku (1908), v Číne (1911), v Mexiku (1912), alebo v Rusku (1917), či v Japonsku (už v r. 1860-70) bolo považované za veľké pozitívum a nové režimy boli vítané demokratickým svetom, nech už ich ideologický základ bol akýkoľvek, pretože všade boli aspoň malým krokom kupredu. Po prevaleaní sa prvého prívalu, ktorý obyčajne započal odstránením rodovej dynastie a nastolením vlády silnej osobnosti v podobe politika, vojaka, generála či intelektuála, ukázal sa prúd silnejší, mohutnejší, potreba modernizovať spôsob výroby, obchodu a života vôbec; tento prúd, prejavujúci sa najmä vo volaní budovať priemysel, zavádzať technické zmeny produkčných metód, spôsobil o mnoho trvalejšie a radikálnejšie zmeny ako zmeny politické, ktoré-niekdže ostali iba povrchu. Japonsko je už od rokov sedemdesiatych na čele ohlasujúcej sa priemyselnej revolúcie vo východných končinách sveta. Hlavným motívom industrializácie bolo celkové, najmä vojenské, zosilnenie zeme voči cudziemu, t. j. západnému svetu.

V r. 1908 dochádza k revolúcii v Turecku; najmä typ tureckej revolúcie, v ktorej vojenský režim nahradzuje starú feudálnu spoločnosť, založenú na dynastií, pozemkovej šľachte stáva sa charakteristickým pre ďalší vývoj; vzor svrhnutia dynastie úspešným generálom opakuje sa až do omrzenia v nasledujúcich desaťročiach v najrozsiahlejších obmenách vo všetkých kútoch sveta v južnej Amerike, vo východnej Európe pred druhou svetovou vojnou, a na Strednom a Ďalekom Východe po druhej svetovej vojne. Základný obsah a náplň všetkých týchto revolúcií ostáva jeden a ten istý —

i napriek ideologiam najrôznejšieho druhu: odstránenie inštitucionálnych a politických prekážok — a potom plnú parou: industrializácia!

I v Rusku, kde v prvých rokoch vystupoval ideologickým charakter revolúcie príliš do popredia, išlo o to isté: Lenin prehlasuje hneď v prvom roku revolúcie: Elektrifikácia, industrializácia je prvým cieľom revolúcie! Nepomáha tu žiadna dialektika: zaostalosť, negramotnosť, izolovanosť ruského života nemožno odlišputovať; je treba začať od základu: modernizovať, organizovať, asimilovať a napodobovať západnú techniku, výrobu, dopravné a organizačné metódy. Ideológia je tu naozaj postavená na hlavu: osloboditelia od kapitalizmu začínajú vidieť kapitálové prostriedky z ruského mužíka a poloslobodného robotníka brutálnym spôsobom, aby povzniesli Rusko na stupeň industriálnej civilizácie.

Do roku 1914 existovali naozaj dva svety, svet priemyselný, obmedzujúci sa na úzky kruh štátov západnej Európy a svet nepriemyselný, obsahujúci takmer celý zvyšok obyvateľstva zemegule. Tento kontrast začína naše storočie čím ďalej tým viac oslabovať; podľa poňatia niektorých je hlavnou misiou nášho storočia a zodpovednosťou vyvinutejších národov odstrániť aspoň tie najokatejšie rozdiely medzi úrovňou národov priemyselných a národov priemyselne nevyvinutých.

Bola to nie len prvá svetová vojna, ale, čo je takmer paradoxom, hlavne krízové obdobie rokov tridsiatych, ktoré zosilňujú volanie agrárnych, tropických a plantážnických národov po industrializácii.

Roky po druhej svetovej vojne sú zvlášť plodné na politické a i sociálne revolúcie obojeho typu: komunistického i nekomunistického; skytajú nám stále viac a viac materiálu k porovnaniu. Nie je tu miesta na všetky detaily prirodzene, priemyselná revolúcia prebieha v rôznych zemiach rôzne.

Nám ide viac-menej o podoprenie tvrdenia, že komunistická revolúcia z r. 1917, ani revolúcie pozdejšie, nie sú unikátom, ani nepreniknuteľným tajomstvom: v podstate sú revolúcie komunistické i nekomunistické revolúciami technickými, považujú za svoj prvotný úkol: budovanie priemyslu, zavádzanie novej techniky a vynálezov a dvíhanie životného štandardu. Toto považujú za svoju najväčšiu zodpovednosť.

Ak je toto pravda, ak je ruská revolúcia a revolúcie robené pod jej patronátom, alebo i revolúcie autonómne v zemiach demokratických, iba časťou celkového svetového trendu zmeniť tvár zemegule, rozpoltenej do roku 1914 vo dve tak krikl'avo rozdielne vyzerajúce polovice, sú ideologické hnutia, práporcy, pod ktorými sa tento industrializačný trend odohráva, podradné, druhotné, sú iba prostriedkom k cieľu. Mladoturecké hnutie, protekcionárstvo, etatizmus, nacionalizmus, anti-imperializmus, naserizmus, panarabizmus, socializmus typu indického či indonézskeho, komunizmus či titoizmus, peronizmus, kastrovská partyzánska revolúcia majú iba význam nominálny; fronty ideové nie sú fronty opravdivé, lebo ide v podstate o niečo iného: o nový obraz ľudského života, o revolúciu technickú a priemyselnú, o jej rozšírenie na čo najväčšiu časť zemegule a čo najrýchlejším tempom. Toto je skutočná revolúcia nášho storočia, tak ako bola anglická revolúcia "buržoázneho typu" — revolúciou storočia minulého.

Ideové diskuse o protiklade: komunizmus či demokracia prestávajú však západný svet zaujímať: boj sa celkom správne presúva na inú rovinu, na rovinu technickú, vedeckú, produkčnú, organizačnú, štatistickú; odborníci venujú menej pozornosti ideológiám, a viac pozornosti meraniam rastúcich životných štandardov a produkčného potenciálu, ktorý nakoniec rozhodne

JAK ŽILI A UMÍRALI SOVĚTSKÍ OTROCI je názov knihy, ktorou vydal Dr. František Polák, a v níž vypravuje své zkušenosti v sovětském koncentračním táboře a líčí "život" svůj a svých spoluzemčů. O knize se dosud málo psalo, zapadla skoro bez povšimnutí a slyšel jsem kdesi mluvit o jejích vadách: je prý příliš dlouhá, sloh je neukázněně roztěkaný a čeština vyloženě špatná. Ostatně není příjemné číst o věcech tak osklivých. Vždyť člověk přece má také srdce a už těch líčení nacistických koncentračních táborů má až po krk! Dejte tedy pokoj ještě s komunistickými! Což pak nejsou zajímavější věci na světě? Což z Moskvy nepošlají v rámci kulturní výměny na Západ baletky tak půvabné a solisty tak vynikající? Což nevtáží na ruziňském letišti americké turisty s muzikou a kyticemi? Nebyly snad v době Spartakiady slevy na československých drahách? Nezvyšuje se životní úroveň za železnou oponou také dobrovolnou prací svobodných občanů v brigádách? Kam by člověk přišel, kdyby si dal podobnými knížkami kazit náladu! Doba je příliš vážná, než aby lidé neměli právo na trochu té radosti. Doba je příliš složitá, než aby vůbec bylo možno všechno analyzovat a domyslet! Pozor — aby nakonec nezapomněl na to nejdůležitější: Zaplat! Pánbůh za řidičelné stěly a vodíkové bomby! Kdyby jich nebylo, musili bychom přece z takových fakt, jak je Dr. Polák ve své knize uvádí, vyvodit nějaké důsledky!

L. R.

VYZNAMENÁNÍ R. KUBELIKOVI Rakouská Společnost Gustava Mahlera vyznamenala našeho dirigenta Rafaela Kubelika Mahlerovou medailí za vynikající interpretaci a propagaci Mahlerových děl. — Mahler se narodil před sto lety, 7. července 1860 v Kalši u Humpolce z německo-židovské rodiny. Ažkoli lze těžko tvrdit, že v jeho díle jsou stopy české hudby, měl Mahler živé styky s naší kulturou. Na počátku své kariéry byl kapelníkem německých divadel v Praze a Olomouci. Byl obdivovatelem Smetanovým, jehož díla uváděl později ve Vídni a v Hamburku. Jeho dílo mělo pronikavý vliv na O. Ostrčila, O. Zicha a J. Suka. — Kubelikovo vyznamenání je proto cenné, že k němu došlo právě v Mahlerově jubilejním roce. Dr

nie len o životnej miere, ale i o intenzite vojenského potenciálu a produktivite celkového spoločenského zriadenia.

I takzv. neutrálne a nové národy počínajú sa dívať na ideologický zápas medzi kapitalizmom a komunizmom s veľkou dávkou skepticizmu a porovnávajú skôr výkonnosť, ceny dodávok, dovednosť organizačnú, silu a ochotu poskytnúť pomoc kapitálu a jej podmienky.

Boj ideologický stáva sa obsoletným, ošumelým: ak ešte existujú dodnes dve fronty posledným argumentom bude hospodárska produktivnosť, nie argumenty dialektické a narábanie s bezobsažnými frázami politickými, čakajúcimi na opravdové naplnenie. Ak existujú ešte dve ideologické fronty (o čom už pomaly začíname pochybovať) majú obidva typy spoločnosti hlavné úkoly nie na rovine ideologickej, ale na rovine neideologickej, ba proti-ideologickej: úkolom a misiou obidvoch systémov je zlepcovanie hmotných podmienok ľudstva. Historia bude ich podľa toho posudzovať. Ak je to na jednej strane záručenie plnej zamestnanosti, tak je to na druhej strane vyššia produktivita plne zamestnaných faktorov (pretože plná zamestnanosť je v komunizme eo ipso "daná"); ak je na jednej strane technický pokrok "viazaný" na zisk, musí druhá spoločnosť vykazovať intenzívny a všestranný pokrok technický a organizačný bez ohľadu na akúkoľvek odmenu; ak je na jednej strane podnikateľ vykorisťovateľom, poberateľom nezaslúžených ziskov, musí komunistický byrokrat a administrátor vykazovať o veľa väčšiu iniciatívu, smysel pre zodpovednosť a charakter veľkorysosti, neobmedzenej ničím iba všeobecným blahom a pokrokom spoločenským; ak je celá naša spoločnosť iba vládou buržoázie a kapitálu, nesmie si vietsky technokrat, ktorý pomaly preberá vládu nad sovietskou spoločnosťou z rúk ideologov, odmietat slobodu odborovú ako "luxus" (viď výrok Chruščevov); ak buržoázna spoločnosť je spoločnosť triedna a spoločnosť komunistická eo ipso "beztriedna", musí sa táto vyznačovať o mnoho vyššou mierou spolupráce a súdržnosti, harmonie a nadšenia, o mnoho silnejším pocitom radosti z práce a z "plnej" odmeny za ňu-tak, že všetky tieto faktory musia sa nakoniec prejavovať o mnoho vyššou produktivitou ako je produktivita, meraná na hlavu, v spoločnosti kapitalistickej.

Komunistický svet nevyhraje tento súboj na fronte ideologickej, lebo jeho argumenty sú mŕtvé; môže ho vyhrať iba na fronte hospodárskej, na fronte vyššej spoločenskej a hospodárskej výkonnosti všetkých technických, vedeckých, prírodných a sociálnych faktorov (ak sa im podarí ich skutočne zmobilizovať, o čom zatiaľ nieto ani náznaku), ktorým podľa definície nestojí nič v ceste plného rozvoja a uplatnenia iba vízia nového lepšieho života.

Ak sa komunistom nepodarí to, čo sa doteraz nepodarilo plne ani najpokrokovejšiemu kapitalistickému štátu — to jest plný rozvoj všetkých produktívnych síl v najširšom slova zmysle — je ich boj vopred prehraný na frontách oboch. V tom zmysle — poskytnúť slobodne, bez mocenského zásahu, ale za vzájomného rešpektu výsledkov, tento dôkaz, z ktorého môže plynúť pre ľudstvo ako celok obrovský osoh, je koexistencia mravne odôvodniteľná, želaná, užitočná, a bude rešpektovaná všetkými demokratmi v exile i doma. Koexistencia za akýmkkoľvek iným cieľom, na pr. za cieľom tajného zbrojenia na úkor sľubovaného blahobytu, koexistencia, ktorej by chceli komunisti dať iný politický obsah a smer, je nebezpečná a pre nás neprijateľná.

EVA CHCE SPÁŤ Ztemnelou ulicou jde člověk a nese aktovku. Z chodby jednoho domu vyběhne člověk, praští ho cihlou po hlavě, vezme mu aktovku a jde dál. Z vchodu do dalšího domu vyběhne jiný člověk, bací ho cihlou do hlavy, sebere mu aktovku. Nedojde daleko, ten, který bací, je opět bacen cihlou, pákrát se -od as nupus; sod nuro; ze "enpado oi daří potěšit se dobytou kořistí: otevře aktovku, najde tam jen tlustospis, rozvívá jeho stránky; je to scénář filmu *Eva chce spát* a jako na tradičním začátku zfilmovaných pohádek nebo románů se dovidáme jména autorů a účinkujících. Jsme v socialistickém ráji, kde je nová morálka, kde zvířel Darwin a "silnější" přežívá.

Eva chce spát je hrůzostrašná komedie o životě za komunistické vlády a především to je satira na policejní stát. Umělecky je to počitek, protože Tadeusz Chmielewski výborně dovedl použít západních tradic užité grotesky ve filmové kritice společnosti (Chaplin, Pabst, Fellini), a politicky to je radost, když v policejním státě už bylo možno si udělat takovou legraci z Policie.

Film byl vyroben Polským filmem v roce 1957 a v Museu moderního umění v Novém Yorku se jim konala řada deseti poválečných polských filmů, na něž jsme přirozeně byli zvědaví; pochopitelně nás zajímá vše, co nám dovolí udelet si obrázek o náladě a snažení Poláků, neboť to může být velmi důležité pro další vývoj ve střední a východní Evropě.

Předvedené filmy vyrobené do roku 1953, byly dobré, bylo z nich cítit silnou polskou vitalitu, soucítění s člověkem, vůli žít. Ale filmy po roce 1956 jsou odvážnější, pravdivější, aktuální a osudově působit velmi osvobodivě. I návraty do okupační a válečné doby prozrazují, že mohly být natočeny až v letech 1956 až 1958: o Rusech se v nich mluví podle pravdy, jsou otevřeným dokladem tvrdého heroického života, kterým prošli Poláci. Ten národ zkusil daleko víc než my a nohama se skutečně odrazil od dna. "Eroica" (1957), "Popel a diamant" (1958) a zmíněná *Eva*, která chce jenom spát, ale to je v policejním státě problém (1957), jsou pak už filmy aktuální, o člověku v nové okupaci. Jsou surově i poetické, protože moderně a výstižně zachycují vzpouru lidských citů proti pokusům vyrobit člověka z papíru.

P. Hrubý

Po Pasternakově smrti

Ferdinand Peroutka

Slavný člověk zemřel, Boris Pasternak, a uvědomujeme si, že sláva a úspěch jsou sloučeniny. Skládají se z díla a okolností. Z toho, co umělec dovede dát, a z toho, co v jeho době společnost dovede přijmout. Pasternakova světová sláva vznikla na konci jeho života, když odchýliv se od dosavadního typu své literární činnosti, napsal román *Doktor Živago*. Usuzujeme, že senseace, kterou kniha vzbudila, byla více politická než umělecká, neboť umělecké senseace nebývají tak intenzivní, aby zachvacovaly kde koho. A politická propaganda svými příliš mohutnými pažemi přivinula Pasternaka na svou příliš mohutnou hrud'. Ale svět musí být omluven: má mnoho důvodů, aby starostlivě sledoval výkyvy vážek, na nichž se váží dobro a zlo, a byl uchvácen, když z říše, ve které svobodné hledání a vyjadřování pravdy není dovoleno, pojednou se ozval hlas pravdy.

Když roku 1904 zemřel A. P. Čechov, ruský kritik Merežkovský zvolal: konec ruské literatury! Vskutku, velká epocha byla uzavřena, a zůstalo několik napodobitelů, ve kterých všechno, co bylo kdysi velké, bylo nyní menší, a na druhé straně vzniklo rozčleněná a experimentující novátorství, které nemělo čas vytvořit něco definitivního, poněvadž brzy přišly válka a revoluce. Když byl napsán *Doktor Živago*, znamená to návrat velké ruské literatury? Ano — a ještě ne. Všechny morální síly, ze kterých klasická ruská literatura vyrostla, byly tu oživeny: její strostlivá vážnost a kritika současné společnosti, její síla pravdy a síla soucitu, její silná představa o lidské duši, která může být ztracena nebo zachráněna. A. P. Čechov kdysi napsal: "Ten, kdo nic nechce, v nic nedoufá a ničeho se nebojí, nemůže

být umělcem." Je-li tomu tak, Pasternak měl v sobě všechny živly, z nichž vyrůstá velký umělec. Ale pokud románové formy se týká, která v klasické literatuře dosáhla dokonalosti, tu je patrné, že *Doktor Živago* nebyl napsán čistokrevným romanopiscem, nýbrž trojitou bytostí, ve které jsou vedle sebe lyrik, filosof a romanopisec. Příliš často i tam, kde to překáží dramatické situaci, se Pasternak ves vém románu utíká do líčení příhody, která je pravým domovem lyrikovým. Někdy filosof v něm příliš výslovně a dlouze formuluje, co by čistokrevný romanopisec nechal neformulováno. Klasická ruská literatura, od Gogola po Čechova, byla nevyrovnatelná v charakterisování svých postav — síla to, kterou Pasternak ne zcela zdědil. On napíše: "Byl to nepřijemný mladý muž", ale čtenář nevidí onu nepřijemnost před sebou, nýbrž se musí spolehnout na slovo autorovo. Tolstoj nikdy neřekl o Kareninovi, že byl nepřijemný. Ale z toho, jak ho popsal, jak luská prsty, jak chodí s rukama za zády, jak je ušlechtilý takovým způsobem, že to na jeho ženu dopadá jako balvan, získali jsme dojem nezapomenutelné nepřijemnosti, která byla v tomto sporádaném člověku.

Jestliže takto omezujeme chválu Pasternakova romanopisce, je to proto, aby spíše vynikla pravá podstata jeho světového výkonu. I ve své zemi zemřel aspoň jako polovítěz. Sovětská vláda sice neodvolala své rozhodnutí, že *Doktor Živago* nesmí být publikován, ale morální síla Pasternakova přece v ní vyvolala ostych, a zdá se, že nejhorlivějším útočníkům na Pasternaka bylo řečeno, aby nebyli tak příliš horliví. Na jeho pohřbu sešly se části všech vrstev ruské společnosti — mimo vládu. Ale ta,

zůstavši vzdálena, aspoň neterorisovala, ačkoli tu zřetelně vyniklo, že vláda a společnost jsou od sebe odděleny ve svých citech.

Když všechno okolo bylo po zuby ozbrojeno, neozbrojený Pasternak se zastal neozbrojené pravdy, a patrně v tomto činu je více nesmrtelnosti než v umění jeho knihy. Někdy muž spočítá síly, které stojí proti němu, sledá, že jsou v drtivé převaze, a přece vykoná, k čemu ho vede jeho charakter. Společnost potřebuje příkladů a symbolů, a vždy ještě výjimeční lidé se musili obětovat ve jménu hodnot, aby roztržité lidstvo na ně nezapomnělo.

V *Doktor Živago* Pasternak nepolemisoval proti komunismu jako proti theoretickému systému a zdá se, že na začátku s jeho teoriemi i sympatizoval. Ale, s pečlivostí kronikáře a s disciplinovaným rozčleněním toho, kdo to prožil a dlouho musil mlčet, popsal skutečnost, kterou komunismus vytvořil. Ani nejslavnější výroky neplatí na všechno. Půldruhého století se cituje Goethův výrok, že "šedivá je každá teorie a věčné zelený je strom zlatého života." Avšak teorie komunismu je zelená a život pod ním šedivý. Bůh buď s dobrými úmysly Leninovými, ale v čem jsme to musili žít? To je smysl Pasternakovy knihy. Člověku mělo být dáno více důstojnosti. Byla mu vzata ta, kterou měl. Měl dostat více jídla. Hladověl. Měl se cítit více bezpečně. Chvěl se strachem. Bude méně utrpení. Bylo ho více. Komunističtí kritikové věřili, že jejich záloba proti Pasternakovi je dovršena, když zjistili, že neuctívá revoluci. Zjistili tak právem. Nebyl jedním z těch, kdo organizují protirevoluci, ale odmítal revoluci jakožto náhradu za všechny jiné společenské procesy. Nenáviděl celou svou bytostí to, co přinášel její kalný proud. Dlouho přihlížel k tomu, jak revoluce rozpoutává zlé instinkty v člověku, když před tím oběti učinila bezbrannými. Viděl, že revoluce je omluvou za každou bezohlednost a neschopnost vlády. Že zbavuje člověka všech práv

a z občanského přístřeší ho vyhání na vzburouzené moře násilí, libovůle a náhody. Že revoluce je nepřítel člověka, vpád džungle na nějakou dobu. Že v revoluci platí jen dvě pravidla: "zachraň se, kdo můžeš" a "poslední jsou ztraceni". Že revoluce ničí, co civilizace dlouhým úsilím vybudovala v mysli lidí. To je děj *Doktora Živaga*, nevymyšlený, nýbrž prožitý. Pasternak popsal krutosti a bídu, které viděl, nevážným, věcným, skoro suchým tónem, tak, jak se žádá od svědka, aby vypovídal před soudem. Kdyby byl chtěl, byl by mohl citovat Puškina: "Chraň nás Bůh před ruskou revolucí; v té by byl vlastní život za půl kopejky a cizí už docela zadarmo". Komunismus, který ji pokládá za téměř hlavní svou ideu, nemohl ani jinak než přijmout tuto knihu s rozčilením, jakoby bylo uraženo božstvo. Pasternak nelíčí věci tak, jako kdyby hlavním lidským problémem této doby bylo: komunismus nebo ne komunismus. Pro něho existuje tragičtější lidské dilemma: s revolucí nebo bez revoluce. Za nejtěžších okolností dával Pasternak najevo, že, jestliže komunismus je od revoluce neodlučitelný, pak tedy je třeba jít do budoucnosti bez komunismu.

To bylo, co Pasternak přinesl politice. Nyní o tom, co přinesl literatuře. Kdysi jeden kritik napsal o knize básní: "Tak dlouho jsem nemohl pochopit, proč jeho verše za nic nestojí, až jsem pochopil, že on za nic nestojí". Kdesi, za všemi teoriemi o formě, panuje intimní souvislost umění s osobností. Skoro bychom mohli říci, že tak dlouho jsme nemohli pochopit, proč Pasternakova kniha je tak velká, až jsme pochopili, že on je velký člověk. Existuje hluboká pravda o psychologii umělce, snad hlubší než všechny ostatní pravdy o něm: že umělec je tak blízek životu, jako nikdo druhý, a zároveň mu tak vzdálen jako nikdo druhý. Je tak blízek životu, že všechny jeho projevy ho vzrušují. Když čteme v Pasternakovi, že "kapusta zbledla chladem", přikýveme: ano,

to je ona citlivost k procesu života, ona bohatost smyslů, kterou měli Turgeněv, Tolstoj a Čechov, a bez níž z pracovní spisovatelovy vycházejí schemata. Ale, na druhé straně, umělec tak je vzdálen životu, že odmítá jeho laciné svody. Pasternak kdysi vyšel z toho uměleckého směru, kterému se říkalo "čisté umění" a který všichni diktátoři nazývají abstraktním uměním. Jestliže čemu "čisté" nebo "abstraktní" umění naučí spisovatele, tedy účte k slovu a snaze po přesnosti a pocitivity výrazu. Tu pak z estetické abstraktnosti vede přímá cesta do životní praxe, a snad opravdu jeden německý profesor odmítal Hitlera proto, že špatně užíval sloves. Pasternak neuzavírel onen kompromis s vládou jako téměř všichni ostatní spisovatelé — ne proto, že by si byl přečetl knihu o morálce v politice, nýbrž proto, že tak dlouho se theoreticky zabýval řečí, až pronikl všechna její tajemství a shledal, že po tak dlouhém studiu jí nemůže užívat k tomu, aby mluvil nepravdu. Odmítá odměnu, která za toto byla vyplácena, a vzal na sebe risiko, jež bylo spojeno s mluvením pravdy. Moralisté by neměli mluvit zlehčujícím způsobem o estetice. Mezi estetikou a morálkou jsou užší vztahy, než oni tuší. Snad

stejný počet lidí, jako je ten, který odmítá určité věci proto, že jsou špatné, odmítá je proto, že jsou ošklivé.

Bylo řečeno, že spisovatel vždy má psát tak, jakoby zároveň psal poprvé a naposled: s ohněm mládí a s odpovědností posledního slova. Nikdo na nynější světové literární scéně nepřiblížil se tomuto ideálu tak jako Pasternak. Kdežto příliš mnoho písčících lidí zasedá k psacímu stolu s cynismem rutiny, Pasternak byl z těch, kdo dosud se blíží k literatuře jako k posvátnému zaměstnání a vidí ve spisovateli toho, kdo nastupuje knězi. Snad to můžeme shrnout takto: na východě literatura se stala služkou politiky, s tou drzostí, kterou někdy mají sluhové; na západě příliš mnoho skutečných talentů se honí nejdříve za úspěchem a nemají většího ideálu, než prodat svou knihu bohaté filmové společnosti. V této situaci Pasternak vrátil literatuře utracené pannenství.

Když zemřel, byl citován zejména jeden jeho výrok: "V naší moci je dělat jen jednu věc — a to je neznetvořit živý hlas života." Dávno cítíme, že je třeba přeložit pojem života do politických termínů. Bránit znetvoření a ponížení života — to je také politický program.

Ex Occidente Lux

Zdeněk Petr

Za tři léta, roku 1963, si připomeneme jedenáctisté výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu, a jedenáct století členství našich zemí v křesťanské církvi a západní křesťanské kultuře. Milé překvapení nám k tomuto jubileu připravil už předem Dr. Josef Cibulka, profesor Karlovy university v Praze, když ve své poslední knize vysvětlil, že členství našeho národa v prostředí křesťanské kultury je vlastně asi o sto let starší, takže roku 1963 bude zabírat dobu téměř dvanácti století.

Jak prof. Cibulka ve své knize "Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě" prokázal, že naše první křesťanské století se lišilo od staletí pozdějších tím, že bylo ražení "íro-skotského"; to znamenalo určité svérázné odchylky od křesťanství římsko-byzantského, které k nám roku 863 přinesli sv. Cyril a Metod. Závěry profesora Cibulky přinášejí tolik nového, že bude třeba podle nich přepsat první stránky našich dějin, týkající se Velkomoravské říše.

Poslední archeologické objevy na jižní Moravě vydaly bohaté svědectví o tom, že dějiny tohoto prvního státního útvaru našeho národa byly mnohem delší a jeho osudy mnohem složitější, než jak se až dosud mělo za to. Podle toho, co jsme se učili ve škole a co se u nás doma učí až dosud, rozvíjely se tyto osudy jen v místních poměrech středoevropských, daných trojúhelníkem Velká Morava, franské Bavořiny a pohanská Panonie, obsazená napřed Avary a později Maďary. Problematika tohoto trojúhelníku, viděná s hlediska našich velkomoravských předků, se dá shrnout krátce: knížata velkomoravská, jak je přirozené, usilovala o udržení své posice samostatných vládců neovládnutého státu; v tom je ohrožovali křesťané z Bavor, kteří je chtěli cestou křesťanství ovládnout napřed kulturně a pak politicky; a v tom je také ohrožovali hrubou silou útoční nájezdníci z Panonie, kteří v podobě Maďarů nakonec Velkomoravskou říši rozvrátili. Gesto knížete Rostislava, povolávající sv. Cyrila a Metoděje na Moravu, se nám moderním Čechům jeví jako moudrý státnický čin, protože vypořádalo Velkou Moravu ze sverací kazajících středoevropských poměrů a v jejím osudovém trojúhelníku paralysovalo nebezpečí plynoucí z rozpinavosti misionářů bavorských. Jejich snaha po kulturní infiltraci mezi Slovany ztratila *raison d'être* velkorýsým pokřtěním Velké Moravy věrozvěsty, kteří přišli z nejvlastnějších středisek křesťanství, neboť je na Moravu vyslali ve vzájemné dohodě dva nejvyšší hodnostáři tehdejšího křesťanského světa, byzantský císař a římský papež. Moravané se tak bez přispění svých rozpínavých sousedů stali z pohanů kulturními Evropany.

Výsledky vykopávek na jižní Moravě nenarušují tento obraz státnícké moudrosti našich předků, která nás patrně zachránila před osudem Slovanů polabských. Profesor Cibulka však do něj vkreslil několik tahů dříve neznámých a prohloubil jeho per-

spektivu o ona desetiletí, která prodlužují naši účast na křesťanské civilizaci o téměř sto let. Kromě toho prokázal, že naše země v prvním stadiu svého pokřesťanství stály v jakémsi průsečíku všech odstínů tehdejšího křesťanství, iro-skotského, francouzského, byzantského a římského.

V krátkosti řečeno, vykopávky na moravském Slovácku v posledních letech odhalily stará sídlště, která Cibulka klade do doby před příchodem sv. Cyrila a Metoděje a jež jasně dokazují, že jejich obyvatelstvo bylo z podstatné části křesťanské. Našli se v nich kostrové hroby a je známo, že tento způsob pohřbívání je jedním z nejvýraznějších důkazů nastolení křesťanské kultury ve slovanských zemích, neboť Slované pohánští své mrtvé spalovali. Našli se také zbytky kostelů, zejména kostela v Modré u Velehradu, jehož postavení Cibulka klade nejpozději do roku 800, tedy 63 let před příchodem soluňských věrozvěstů. Půdorys tohoto kostela vykazuje typické rysy kostelní architektury iro-skotských mnichů, kteří tehdy působili po celé Střední Evropě jako misionáři. Jen oni stavěli tímto způsobem, takže se vnučuje závěr, že panovníci velkomoravští, sympaticky naklonění křesťanství, ale bojící se infiltrace misionářů z Bavor, připustili na své území mnichy irské, kteří se jim zdáli politicky neškodní. Z úst těchto mnichů tedy náš lid patrně slyšel poprvé jméno Kristovo. Slyšel je nepochybně ve své vlastní řeči, neboť irští mniši byli dobří linguisté s dvěstěletou zkušeností z misionářské práce v Galii a Germanii.

Proč tedy, budete se ptát, tito mniši nedokonalí své dílo a nepokřtili celou Moravu? Proč bylo zapotřebí pozvat na to sv. Cyrila a Metoděje? Nikdo ještě nedovede podat zcela spolehlivou odpověď na tyto otázky, ani profesor Cibulka. Nejpravděpodobnějším je vysvětlení: počátkem devatenáctého století, po roce 800, činnost irských mnichů na evropském kontinentě zmátlá a nako-

nec se úplně zastavila. Jejich předchozí vitalita a elán závisely na hojných posílách zanicených misionářů, kteří přicházeli nepřetržitě z jejich rodného irského ostrova. Tyto posily se zastavily koncem 8. století, když se severští Vikingové usadili na irském pobřeží a přerušili spojení irských mnichů s pevninou. Nájezdy Vikingů později zdeptaly celou kvetoucí irskou církev a učinily konec její misijní činnosti v Evropě. V téže době (v první polovině 9. století) patrně bavorští kněží zesílili svůj tlak na Velkomoravskou říši, snažíce se tam zaujmout posice chabnoucích irských misí. Aby zneškodnil tento tlak, rozhodl se kníže Rostislav povolát věrozvěsty soluňské, kteří pak provedli pokřtění Moravy s mistrnou inspirací a ve velkém organizačním stylu. Předběžné dílo, vykonané irskými mnichy, kteří nikdy nevynikali soustavností a organizační zceleností, jim při tom bylo nepochybně vítanou pomůckou.

Tak asi vypadají historické skutečnosti v novém světle, jež na ně vrhají objevy profesora Cibulky. Neubírají nikterak soluňským bratřím na jejich zásluhách, předestlají jim jen zajímavou úvodní kapitolu. Českoslovenští komunističtí historikové se však na Cibulku a jeho závěry ostře obořili. Po té se v časopisech rozehrál celý orchestr kritiků v různých tóninách podle dané direktivy: závěry Cibulkova díla nejsou v linii komunistického pojmání historie a proto musí být vyvráceny.

Někteří kritikové píšou vážně, mezi řádkami projevují respekt k Cibulkovu dílu, a vládní direktivě činí zadost jen voláním po dalších důkazech, anebo vypichování několika nedopětí. Jiní do toho jdou s vyhmutými rukávky a prohlašují zcela neomaleně, že Cibulka fakta mohou být správná, ale to ještě neznamená, že jeho závěry jsou politicky přípustné. "Archeologické nálezy", napsal jeden kritik v pražské "Tvorbě", "nabývají plné hodnoty teprve historickým zpracováním. A zde právě děslné uplatňování marxistické vědecké metody přináší jen škvrné vy-

sledky, jak o tom svědčí úspěchy sovětské archeologie. V případě kostela v Modré jde o prvořadou památku ze začátků našich národních dějin. Jeho zpracování se ale ujal autor, jemuž i ideové zaměření nedovoluje, aby k uvedenému problematice přistupoval s vědeckých hledisek. Nejde o fakta, ale o základní pojetí, a v případě Cibulkové byla historická fakta odtržena od společenského kontextu."

Jak známo, má dialektické pojetí vědy zájem o dějiny jen potud, pokud se z nich mohou — i za cenu zkreslování — vytěžit argumenty pro dnešní cíle komunistické strany. Tomu dává citovaný kritik výraz slovy: "nejde o fakta, ale o základní pojetí a společenský kontext." Jaké argumenty by však komunisté mohli těžit pro své dnešní politické cíle z toho, kdo k nám před více než tisíci léty přinesl křesťanství? Pro člověka, který mezi nimi nežije a není zvyklý na jejich duševní pochody, je věru rebusem dovídit se pozadí, jež se skrývá za Cibulkovým odsouzením. Mne na stopu jeho rozluštění — anebo alespoň výkladu, o němž se domnívám, že je správný — přivedl passus v jiném kritickém článku o Cibulkově díle, uveřejněném v "Československém časopise historickém" z listopadu 1959, kde pisatel praví: V tomto citátu je důležitá věta první, podle níž se prý Cibulka snaží prokázat, že "naš lid přijal bez nátlaku a dobrovolně křesťanství hlášené západními misionáři". Argumento a contrario by z této výtky plynulo, že podle dnešního komunistického názoru náš lid něco takového rozhodně neměl dělat. A protože v dialektickém pojmání historie je jen malý krůček od toho, co mělo být, k tomu, co bylo, vypadá patrně komunistické pojetí celé této otázky takto: iro-skoští mnichové se pokoušeli s pomocí místních středoevropských vládců obracet slovanský lid na víru, kterou lid odmítal, neboť přicházela ze Západu a Slované už tehdy podvědomě cítili, že vše, co přichází ze Západu, je prohnílé a

falešné; když králové s cizími mnichy novou víru vnucovali, lid se bouřil a křesťanství odmítal; byl-li nakonec přece pokřtěn, stalo se tak jen cestou holého násilí a dnes, za komunistického režimu, je na čase, aby důsledky tohot násilí byly konečně odčiněny.

První argument tudíž, který lze vytěžit z odsouzení Cibulkova díla, se hodí do linie dnešní atheistické ofensivy komunistů proti náboženství. Křesťanství nám bylo kdysi vnuceno, a dnes věda dokazuje, že jeho základní these jsou falešné, že Boha není a že bible je pohádkou. Bud' me proto vděční komunistické straně, že nás dnes osvobozuje od následků násilí, jež bylo na českém a slovenském lidu spácháno před jedenácti staletími.

Nicméně ani marxističtí dialektikové nemohou popřít, že v Evropě ranného středověku jediné křesťanství přinášelo kulturu. Ono jediné poskytovalo písmo, školy, literaturu a architekturu, otvíralo spojení s hlubokými zdroji civilizace řecko-římské. Proto i marxističtí dialektikové musí připustit, že ten, kdo k nám přinesl křesťanství, si přece jenom získal určitou zásluhu o náš lid, byť i se tak podle nich stalo na základě falešného náboženství. A tu se dotýkáme druhé věci, jež patrně vyprovokovala rozčilení proti Cibulkovi a jeho odsouzení. Připomeňme slova shora uvedeného citátu o křesťanství hlášeném západními misionáři. Skutečnost, že prvenství patří irským mnichům příslých ze Západu se rozhodně nehodí do komunistických "základních pojetí", jež učí, že světlo pokroku přichází z Východu a ne ze Západu. Musí-li se už připustit, že civilizaci k nám přinesli křesťanští misionáři, pak "základnímu pojetí" odpovídá, že zásluha za to musí patřit věrozvěstům soluňským, příslých z Východu, a ne nějakým západním agentům v podobě irských mnichů. Ex Oriente lux, světlo kultury k nám musilo přijít z Východu. Na tom komunisté musí trvat. neboť je to pro ně historický argument k

podpoře tvrzení, že z Východu k nám plynou stále největší dobrodíní, zejména nyní, kdy nám je v tak hojně míře udííl štedrá ruka slavného Sovětského svazu.

Takové jsou patrně — pokud se západní člověk může domyslit — hlavní námitky vedoucích činitelů čs. komunistické kultury proti Cibulkovým objevům. Na ně jsou pak jen navěšeny různé výpady proto Cibulkovi jakožto katolickému knězi, proti jeho "ultramontánní koncepci" a jeho "vatikánskému zaměření". Ze všeho řečeného se vnucuje dojem, že kniha o kostele v Modré bude asi labutí písni badatelské kariéry Josefa Cibulky, největšího žijícího kulturního historika našeho národa. Bude-li tomu tak, pak jeho dlouhá životní dráha bude zakončena důstojně. Kniha o kostele v Modré je dílem vynikajícím, výborně dokumentovaným, krásně napsaným a budícím zaslouženou pozornost ve vědeckém světě mimo komunistický orbit.

Prostíme čtenáře "Zápisníku", aby se ve všech administrativních obrazech na tyto naše zástupce:

CANADA:

MARIO HIKL,
20 Regent Rd.,
Downsview, Ont.

FRANCIE:

DR. JAROSLAV JÍRA,
6, rue des Favorites,
Paris (15c)

NORSKO:

ADOLF HLINĚNSKÝ,
19 Baugedsgt,
Skien

NĚMECKO:

DR. JAROSLAV STRNAD,
Ismaningstrasse 130,
Munich 27

RAKOUSKO:

MARIE KORBELOVA,
Wien III,
Lorystrasse 61/15

POLEMICKÝ ŽIVOT

Jaroslav Dresler

Začátkem září vyjdou v západním Německu literární paměti známého pražského německo-židovského básníka Maxe Broda *Streitbares Leben* (Kindler Verlag, Mnichov, stran ca. 550), které by za normálních okolností vyšly zajiště zakrátko také česky, zvláště když asi pětina rozsáhlého textu je věnována našemu prostředí a kultuře. Název této autobiografie lze nejlépe přeložit jako *Polemický život*. V úvodu autor líčí Prahu před první světovou válkou s její většinou českého a menšinou německého obyvatelstva i s nepatrnou diasporou židovskou, a definuje tehdejší hlavní město českých zemí jako město polemické. V tomto prostředí polemiky tří národností se také Brod stal polemikem.

Max Brod je jedna z typických postav kulturní Prahy od začátku století až po nacistickou okupaci Československa. Loni slavil pětasedmdesátiny a jeho paměť je nevyčerpatelnou studnicí vzpomínek na zašlé časy a odešlé generace. Mimo střední Evropu je znám jako zachránce literární pozůstalosti svého přítele Franze Kafky, z níž vydal téměř každou řádku. Z tohoto odkazu zbývá nyní už vydat snad jen soubor příležitostných Kafkových kreseb, jak se zachovaly na okraji jeho rukopisů, universitních skript a pod. Brod byl také prvním Kafkovým interpretem a vydal o něm monografii a tři menší knížky. V poslední době byl z mnoha stran a ovšem také komunisty napaden, že prý Kafku jak svou interpretaci, tak i svými zásahy do původního textu zfalšoval. Zlá vůle jako obvykle přehání. Brod v Kafkových textech opravil jen vyslovené chyby a přepsání. Vydal tyto texty tak, aby se daly číst. Nejprve bylo třeba veřejnost vůbec přesvědčit o Kafkově významu.

Méně známé než tato činnost jsou ve světě, a dnes i v Československu, Brodovy zásluhy o propagaci české kultury a umění v zahraničí. Už před první světovou válkou se Brod stýkal s českými anarchisty Haškem, Káchou a Marešem, a po první světové válce byl první, kdo rozeznal Haškovu genialitu a jedinečnost jeho *Dobrého vojáka Švejka*. V době, kdy ještě oficiální česká literární kritika ohrožovala nad Švejkem nos, byl Brod spoluautorem německé dramatisace Haškova románu, která svého času slavila velké úspěchy v Berlíně. Kromě toho se Brod zasloužil také o dnešní světovou slávu Leoše Janáčka, kterého už na začátku desátých let bránil proti neporozumění pražské české hudební kritiky. V polovině první světové války přeložil Brod *Její pastorkyňu*, která se v jeho překladu dostala nejprve do Vídně, pak do Berlína, Nového Yorku a na ostatní přední operní scény. O tom a o mnoha dalších věcech Brod ve své knize vypráví, cituje neznámé dokumenty, jako Haškovu korespondenci, a skicuje před čtenářem nejen duchovní panorama Prahy, Berlína a Vídně v letech 1900-1939, ale i budování státu Israel až po dnešek. Brodovy literární paměti jsou rozděleny do tří dílů. V prvním popisuje situaci před první světovou válkou a své vztahy k některým svým přátelům, zvláště k Franzi Werfelovi, kterého rovněž záhy uvedl na literární kolbiště, když mu zprostředkoval první publikace. Bylo to přibližně v době, kdy se z našich literátů s Werfelem poznal Josef Kodíček. Později se přátelství Brod-Werfel na dlouhou dobu rozešlo Werfelovým příklonem ke katolicistům, až se oha opět shledali v dopisech za druhé světové války. — Tento první oddíl končí vypuknutím

první světové války a Brodovým prvním setkáním s T. G. Masarykem, o němž se autor rozepisuje na mnoha stránkách. Běží o epizodu, kterou Brod popsal už jednou ve slavnostním sborníku *Masaryk a Židovstvo* (*Masaryk und das Judentum*, vydal Ernst Rychnovsky, Praha 1931, Brodův příspěvek *Eine Unterredung mit Professor Masaryk*, str. 357-362). Nynější verze je mnohem delší a v některých jednotlivostech se od prvního záznamu liší.

K Brodovu setkání s Masarykem došlo takto: Mladí Židovští literáti v Praze, kteří se sami pokládali za první světoobčanskou generaci, ale kteří měli tehdy jen matné představy politické, byli zdrceni vypuknutím první světové války. Právem ji označovali jako celoevropskou katastrofu, která později vrhala stíny hluboko do dvacátého století. Brod, jak sám vypravuje, viděl tehdy v Masarykovi jediného poslance vídeňského parlamentu, k němuž měl důvěru. Masaryk byl filosof a podle Broda z řadu těch, kteří jako Kant šli za světovým mírem. Proto se ho pokusil získat pro akci evropských neutrální ve prospěch obnovy míru. A tak mladí Židovští intelektuálové zvolili mezi sebou delegaci, k níž vedle Broda patřil též Werfel a mladý vědec, dr. Max Wertheimer. Svou akci dohodli v tehdejší slavné literární kavárně *Arco*, odkud se vypravili do redakce *Času*. Když se z Václavského náměstí dávali na cestu do dvora, šel kolem průvod rekrutů v rakouských uniformách. Stará babka to komentovala: "Pěkně vás oblékli, do hrobu." Tato slova zaslechli některý německý žid, babku udal a rakouská policie ji na místě zatkla. Za této situace Werfel, který byl už v uniformě, raději počkal venku. Brod a Wertheimer se odebrali k Masarykovi a vložili mu své záměry. Masaryk je vyslechl, byl však už informován o incidentu, který se udal na ulici, a tak řekl: "Měli byste se raději postarat, aby vaši lidé neprovokovali."

V první verzi Brod říká: "O náš plán, který jsem krátce přednest, neměl zájem; čemuž jsem později lépe porozuměl, když jsem se dověděl, jaká docela jiná myšlenka mu onoho dne vířila hlavou." V druhé, nynější verzi však Brod mluví o velikém zklamání a o tom, že nikdy nebyl nadšen Masarykovou základní koncepcí "Kleinstaaterei". Myslim, že v této věci je autor nespravedlivý, a doufám, že můj obdiv a přátelství k velkému humanistovi a demokratovi Brodovi mě opravňují k jasnému stanovisku: Předně Brod neví, že Masaryk už v době, kdy se sešel s prezidentem Wilsonem, koncipoval federaci od baltských zemí až po Jadran. Že k ní nedošlo, mhmhm, šuje velikost Masarykovu, ale odhaluje jen malost tehdejších politiků těchto zemí. Za druhé, Brod v závažné části své knihy obhajuje existenci samostatného Israele. Táž slova platí pro Československo. Nejde o to, jak Brod říká, že by si Češi byli uspořili mnohé pozdější utrpení a katastrofu. Cesta k větším celkům a univerzální vládě jak ukazuje Israel a zejména mladé africké státy, vede jen zkouškou dospělosti samostatného státu. At' je tento proces jakkoli bolestný a ačkoli už dvakrát ohrozil samou podstatu našeho národa, nebylo lze se mu vyhnout. Ostatně epizoda s Masarykem měla pro Broda ještě nepřijemný závěr, který autor rovněž v obou verzích líčí jinak. V první, z roku 1931, říká, že po Masarykově odchodu do zahraničí se v jeho papírech našel záznam: "Rozhovor s Dr. Brodem a Dr. Wertheimerem o míru". Nato byl Brod předvolán na policii a jeho korespondence byla až do konce války podrobena přísné cenzuře. V nynější verzi Brod zaznamenává Masarykovu deníkovou poznámku takto: "Dnes rozhovor s Dr. Maxem Brodem — k vůli míru". "O míru" a "kvůli míru", v tom je zajisté jistý kvalitativní rozdíl. V nynější verzi Brod pokračuje, že kvůli této poznámce byl nejen vyslýchán v Praze, ale dokonce i předvolán k vrch-

nímu vojenskému soudu do Vídně jako svědek. Bylo by dobře, kdyby se k těmto nesrovnalostem vyjádřil autor.

Později si Masaryk na Broda vzpomněl, když se vracel z Ameriky do osvobozené vlasti, a poslal mu z cesty osobní telegram. Brod vzpomíná, jak byl tento telegram později základem menšinových práv a ochrany, kterou mladá republika poskytla svým židovským občanům. Ostatně Brod, který byl tehdy jedním z vedoucích představitelů židovské národní rady Praze, se zúčastnil budování nové republiky, když po několika let pracoval v tiskovém odboru předsednictva vlády.

Druhý díl "Polemického života" je nejprve rekapitulací autorova dětství a mládí a končí smrtí Janáčkovou. Na prvních stránkách třetího dílu se dovídáme mhmhmhm opustil Prahu v noci ze 14. na 15. března 1939, když se už nacistická vojska hrnula do zbytku Československa. Moravská Ostrava, kam Brod dojel po půlnoci, byla už obsazena, ale v prvotním chaosu nacisté zatím neprohlíželi vlaky. O několik hodin později však už Broda hledalo v jeho bytě gestapo. Pro nás je tento díl zajímavý také proto, že zde Brod vzpomíná na Haška a Janáčka. Z bohatého materiálu vyjímám alespoň anekdotu, kterou Brod zaznamenává podle Janáčkova vyprávění: "To jsem byl jednou s Hábou na cestě na jeden hudební festival. S ním byli jeho kvartetisté. Jeli s čtvrtinovou hudbou do Donauschengen. Zeptal jsem se ho v železničním voze: "Milý Hábo, slyšíte opravdu, zda ti vaši chlapi hrají vaše čtvrttóny správně? Na to on: Slíbili mně to."

Konec Brodovy knihy se jmenuje "Zachránění". Brod popisuje svůj příjezd do Tel Avivu, své počáteční potíže, než se jako 55letý muž usadil se svou ženou v novém prostředí a osvojil si novohebrejštinu a než se stal dramaturgem slavného židovského divadla Habimah. Toto divadlo bylo založeno před revolucí

v Moskvě a jeho základy kladl Stanislavskij a o jeho představeních kdysi nadšeně psávali Gorkij a Lunacharskij. Jeho reportáže sahá od řecké klasiky až po Karla Čapka a od Shakespeara až po současnou modernu i novohebrejské básníky. Nejzajímavější jsou tu snad ty pasáže, kde se autor pokouší formulovat filosofii nového židovského státu a v nichž hovoří o svém pojetí poměrů Židů a Israele k arabskému světu. Brod vychází z přesvědčení, že mír se nedá uskutečnit episodicky, po troškách, ale že je zapotřebí světového míru. Jeho uskutečnění je možné jen tehdy, když se celý svět a všechny státy vzdají násilí a vykořisťování. V poměru k Arabům vyžaduje Brod nejen příměří, ale skutečné usmíření a přátelství obou národů. Brodův humanismus se také nekompromisně projevuje v jeho poměru k západnímu Německu. Píše: "Co se stalo, nelze přirozeně zapomenout. Je však třeba poctivě přiznat, že vedoucí mužové v západním Německu činí dnes mnohé, aby se takové zjevy, které kdysi vedly k nacismu, nemohly znovu prosadit. Německá mládež, která ještě nebyla na živu nebo byla dospělá, když došlo k hrůzám třetí říše, je každopádně nevinna. Za svých cest po západním Německu, jichž jsem od roku 1949 podnikl několik, jsem poznal mnoho představitelů nejlepšího západoněmecké mládeže. A ve všech vrstvách, jak u mladých, tak u starých, jsem se stále znovu setkával s poctivě humanními a podivuhodně zralými názory a činy, které ve mně probudily nové naděje. Kéž by nám byla dopřána dlouhá doba míru. Pak dožijí zrna, která zaselí mužové dobré vůle. Přes některé výhrady, v podstatě jen drobné povahy (na př. Hašek nezaložil svou "stranu mírného pokroku v mezích zákona" až v první republice, jak píše Brod, nýbrž za Rakouska), považuji Brodovu knihu za jednu z nejlepších prací, které od druhé světové války vyšly z našeho prostředí na Západě.

Proč ještě píšeme v exilu poezii?

František Listopad

"Après avoir cherché en vain un pays d'adoption, se rabattre sur la mort, pour, dans ce nouvel exil, s'installer en citoyen."

E. M. Cioran

Věnovat se psaní poezie jako nepřetržitěmu vážnému úsilí je z praktického a jednosměrně pragmatického hlediska nerozumné. Je sice pravda, že i struktura dnešní technologické a byrokratické společnosti, která se šíří v podobě civilizace, ale nikoli kultury, se ještě pokouší kamuflovat stav věcí, jako by jí nějaká nostalgická síla dodávala studu; nicméně, tvůrčí poezie je vydělena z tvorby dnešního světa a umělé místo, které ještě zastává, je zděděným reziduem s funkcí převážně ornamentální, není-li v celé té hře něco z pověry, připomínající tu, že není radno sedět třínáct za stolem. Velcí současní básníci, jejichž dominantním prvkem je introspekční, vědomá (nebo intelektuální) intuíce, to vědí nebo tuší, jak o tom svědčí jejich poezie. Často tato *prázdnota a nesdělovatelnost* (nikoli nedsdělitelnost) je jejich vůdčím tématem a zhusta jedinou, třeba nepříznanou problematikou je *vakuum*, na kterém teprve závisí všechno ostatní. Všechno ostatní.

* * *

Básník v exilu, který přišel o onu přisunutou čtrnáctou židli za společným stolem, který ztratil opěrný bod v krajině krajiny a v krajině povědomých lidských siluet a který se nedobrovolně zbavil chůd v podobě vydržovaného knižního trhu, kritiky a tak zvaného ohlasu, se ocitá, byť třeba nerad, tváří in tvář obecné situací, ale v její neodvolatelné nahotě. I ten se může ovšem na čas skrývat, ze slabosti z přesily, či dáno prostě jeho povahou, za určitou funkcnost či dokonce služebnost. Což jsme nedávno nečetli upřímnou výzvu, že je potřeba exilo-

vé básnické tvorby, abychom nezapomněli mateřštinu — jako kdyby nestačilo rozmnožit Babičku, Erbeny, mluvnici, Máchu, slovník, Palivce, Horu, Vančuru, Čapka, Durycha, Olbrachta, Zahradníčka . . . A což jsme nevyčtli přímo z veršů jiných básníků v exilu jejich vroucí oddanost věci naší společné politické svobody? Žel, skrývají se však špatně. Koho chtějí vzrušit a přesvědčit? Naši hypotetičtí čtenáři jsou přesvědčeni předem.

* * *

Básník v exilu, takřka bez možnosti uveřejňovat ve svém básnickém, to jest mateřském jazyku, takřka bez čtenářů, v každém případě bez entity jejich společenství nebo pseudo-společenství, nepřestává proto psát a někdy i systematicky pokračovat ve svém dílu. Tento nerozum je ovšem tak zřetelný, tak zřejmý a tak notorický, že stojí za uvážení; není-li právě tato tvorba z *ničeho* a pro *niho* nejvládnější podobou tvorby? A nejen té v exilu konkrétním, ale všech uvážených, kteří se vzdálili světu, aby jej pochopili, třeba i v jeho prázdnotě.

* * *

Děti mi schovaly tužku a chtěly, abych jim něco nakreslil. A protože jsou to děti, a dokonce mé děti, musil jsem nejdříve vymyslet nějakou náhradní tužku, kterou bych nakreslil tužku, již bych mohl volně kreslit dům, parník a člověka.

* * *

Tvoříme za všech podmínek, protože dýcháme, protože tvorbou měříme svůj rytmus, protože tvorbou odhalujeme propasti — vyměřujeme

prázdnotu, posíláme rozvědku do nirvány, protože naše zevrubná samota je ozvučná, jako bychom mohli moderně parafrázovat svatého Jana z Kříže, a protože láskyplný strach, který nám samotným nahání tato činnost, je velký, starý strach, kontrakt punkt nicoty.

Jestliže pohodlná poezie, veršotepectví, je rozptylování věcí po prostoru, je vážná básnická tvorba restitucí a reintegrací. Široká a mnohotvárná polyfonie se těžce zjednodušuje do původních primitivních polyfonii, které sestávaly, jak známo, ze dvou odlišných melodií. Jedna, dominující — to je náš dech a rytmus — druhá, doprovázející hudebníkovu invenci — to je ozvěna propátrného území, ať už prázdného, ať už Božího. Kupodivu: tam, kde je poezie odkázána na sebe samu, víra a nevíra se stýkají. Není strachu, který by nebyl náboženského původu. Není básnického Boha beze strachu a prázdnoty.

Píšeme, protože nemůžeme jinak. Nemůžeme jinak, protože nemáme nikomu co říci. Ten, kdo má komu co říci, smílí to, když nenalezne posluchače. Mlčení smlčet nelze. V tom tkví naše nerozumná nesvoboda, která nás zvolila. Červenec 1960

KOLOBĚH

František Listopad

*Tolik listů! Nikdo nespočítá!
O zed' opřeli se planí máli
než se rozplynula v malé chvíli
hlučnou televizi světa.*

*Přestavba je podezřele rychlá.
Ó lešení, za nímž není stavby,
poděl vůz s diagramy zbytků
třese skorbutovým hájkem Lysé.
Beztak nevidíme přímý přenos;
ptačí zoban stříhne plátno bálad
a pak bouře synchronizovaná
vrátí původ na počátek básně.*

*Tolik listů! Nikdo nespočítá!
O zed' opřeli se, ale pozdě,
již se rozplynula v malé tísni
tichou televizi smrti.*

Kde zvítězil socialismus?

Jan Vašek

V Československu — v Československé socialistické republice — prý definitivně zvítězil socialismus. A tak se musíme ptát, kde zvítězil, zda v myslích a činech lidí, či kde. Nebudeme se dovolávat ani statistik, ani úředních pramenů, ba ani výpovědí nových uprchlíků. Svědkem nám bude komunistický spisovatel Ivan Kříž a jeho nový román *Velká Samota* (Čs. spisovatel, Praha 1960, 312 str., váz. 17.40 Kčs). Kříž se narodil r. 1922 v Osově Bitýšce u Velkého Meziříčí, po válce vstoupil do strany a byl kulturním redaktorem brněnské *Rovnosti*. Dlouho platil za oblíbence Štingovi kliky a byl tajemníkem pobočky Svazu spisovatelů v Brně, tedy jakýmsi lokálním Janem Drdou. Vydal povídky *Městečko se diví* (1949) a román *Divčí pole* (1955); obě knihy brzy zapadly. Teprve jako spoluautor scénáře filmu *Škola otců* měl Kříž úspěch. Také jeho nový román má prý být zfilmován. — Není to kritika, nýbrž kronika. Chce ukázat přerod lidí v nového komunistického člověka a cestu jednotného zemědělského družstva od úpadku k tzv. novým lepším zítřkům. V tomto smyslu běží o práci, která nevybočuje z linie, danou spisovatelům kulturními neostalinisty. Na posledních čtyřech stránkách s hlediska strany všechno dobře dopadne a před čtenářem se otvírají "skvělé perspektivy socialismu". Cesta k nim je však méně skvělá. Předchodčí více než tři sta stran hovoří jinou řečí.

Syn chalupnice Martin Souček založil brzy po puči ve své rodné vesnici Velká Samota na jižní Moravě jednotné zemědělské družstvo. Zpočátku se družstevníkům dařilo dobře; žili z podstaty, z četných půjček, a když zrovna v pokladně nebyly pe-

níze, rozdělili si členové státní subvenci na nový vepřín. Když však počet násilně založených kolchozů šel do tisíců, finanční prameny vyschly a družstvo Velká Samota se začalo rozkládat. Za této situace se Martin Souček vrací do své vesnice, aby se tam oženil a pak se se svou ženou vrátil do města. Brzy po založení kolchozu odešel totiž na vojnu a když doslozil, strana ho poslala na školení. Odtamtud šel zpět do armády, stal se rychle kapitánem a nyní přichází na pár dní domů, aby si vyřídil osobní věci. Už před vesnicí vidí Souček rozvrat družstva a jeho členy najde opilé po vinných sklepech. Krátké spojení v jeho mysli — a Souček se rozhodne, že se vzdá úspěšné kariéry v armádě, zůstane ve vsi a pomůže kolchozu znovu na nohy. Dá se zvolit předsedou a do roka zlepší celou obec, rozejde se se svou dívkou a stane se notorickým alkoholikem. Na posledních stránkách pak dojde k nepřesvědčivému šťastnému konci ve smyslu stranického dogmatu. Předtím však nacházíme desítky dokladů o všedním dnu typického kolchozu. I v komunistických románech problemskuje, alespoň v posledních letech, pod pravověrným stranickým povrchem nefalšovaná skutečnost.

V Křížově románu se postupně dovídáme: za pracovní jednotku se ve Velké Samotě bude platit 1.50 Kčs. Tuto skutečnost jeden kolchozník komentuje takto: "Za to bych ti, předsedo, ani pod nohy nenapil." Když je Souček první den doma, říkájí mu lidé: "Kapitán! Dali ti školení, hvězdičky, hvězdičky — přerostl nás politicky, che! Známe tyhle kádry! Ze svých je platíme! Sáhni si! Ze svých mozoľů! A ukaž ty svoje ručičky! . . . Družstvo s ná-

ma zakládals, pravda, přičiňoval ses, to se ti musí nechat. Ale nejvíc ses u toho nakřičel, tak je to. Tolik kraválu naděľals, že si tě až nahoře všimli! . . . to jsou ti praví, pro ně tady děľáme komunismus." Když Souček oznámí sousedům, že chce zůstat doma a budovat kolchoz, jeden vesničan mu říká: "Já už známi ten váš způsob vracení víry. Stoupneš si před ně jako kaprál a budeš do omrzení křičet: Tohle je krásné družstvo, my jsme spokojení družstevníci! Opakujte po mně: my jsme spokojení družstevníci! . . ." O poměru nového člověka k socialistickému vlastnictví říká jedna kolchoznice: "Tady se krade, ó je. Krade, kdo má ruce. A co taky? Nikdo nám nic nedá, tak si bereme sami!"

Mezi kapitoly Křížova románu jsou vsunuty pasáže; označené *List z kroniky*, které píše místní učitel. V prvním takovém listě si zaznamenává: "Měl jsem vůbec plno dobrých předsevzetí, když jsem sem přišel, mladý učitel, svazák, hlava plná ideálů — musím se smát, když se dívám, co z toho zůstalo. A to jsem byl ještě dotčen, že mi dali tuhle poměrně snadnou obec — Velká Samota patřila tenkrát k nejlepším obcím ve svém okrese, mluvílo se o ní jako o pokrokové a dobře vedené . . . záviděl jsem svým šťastnějším kolegům, které posílali na těžší místa; dostat takovou zaostalou obec, třeba silně klerikální nebo jinak poznamenanou, to se tenkrát pokládalo za čest, za vyznamenání, chmchm, jak jsme byli mladí a naivní, a kolik v nás bylo domýšlivosti! . . ." Když je Martin Souček zvolen předsedou, první co udělá, je zavedení trestního pořádku, o němž kolchozníci veřejně říkájí, že je "jako domácí řád pro polepšovnu". Za první poklesek se družstevníkovi srazí pět pracovních jednotek, za druhý deset a za třetí je z družstva vyloučen. Vrcholem nového režimu je zavedení obědů zdarma pro ty, kteří příslušný den pracují. Vřaskám Souček, který tak rozhodl, o tom brzy uvažuje: "Připadal si najednou bůh-

ví proč jako mazaný chytrák, podšívka, vyděrač: Obědy zdarma! Systém chytré použitěho biče. Systém buřta před nosem psa, odpírajícího táhnout."

Když potom jeden družstevník ukradne tři kila masa, Souček ho dá vyloučit ze strany, předá ho prokurátorovi a vyštve z vesnice. Svůj čin ospravedlňuje takto: "Ale co byste dělali vy na mém místě, kdyby vám svěřili jednotku zdemoralizovanou, zkaženou, na ústupu! Abych zastavil rozklad, musím dát prvního sběha očima všech zastřelit. Rozumíte? Morálně zastřelit!" Nakonec to však v Křížově románu dopadne tak, že Souček, vzorný předseda, bývalý kapitán a absolvent stranické školy ze zoufalství morálně zastřelí sám sebe a propadne alkoholu. Když Součkovu řádění vrcholí, říká mu jeho předchůdce na místě předsedy družstva: "Viš co, vyluč nás všechny. Ty seš tady, hádám, jediný opravdový komunista. My jsme slabší, ty seš silák. My jsme zaostali, ty máš školení. Jenom ty seš uvědomělý, jenom ty patříš do strany. Radím ti: vyluč nás všechny, budeš to mít při jedné práci." A Součkovu děvče, s nímž se chtěl zakrátko ženit, mu při rozchodu říká: "Nevím, co jsi, ale vím, že se tě lidé bojí, abys je neudal, nevyloučil, nevystěhoval." Znovu podotýkáme, že tento profil komunistického funkcionáře nakreslil komunistický spisovatel.

Poslední kapitola Křížova románu se, asi ironicky, jmenuje "Nový člověk". Souček, který nikdy nepil, je opuštěn všemi a začne si tajně přihýbat. Jednou večer se vrací zdrcený domů. Zjistí, že v láhvi, schované za knihami, je už jen na dva prsty borovičky. Rychle ji vypije, sedne na kolo a jede do sousední vsi, aby tam doplnil zásoby. Ve Velké Samotě nemůže pít v hospodě, ani se zaso-
sobovat, protože jako předseda ve svém družstvu alkoholismus přisně potíral. V sousední vsi se Souček dá v hospodě do řeči s lidmi, slovo dá slovo a z jedné skleničky jsou

nekonečné rundy. Když se vrací, je tak opilý, že musí tlačit kolo, ale přesto si na cestu koupí ještě litr borovičky. Za mostem uhnul do polí. Autor vypravuje: "A potom pil doopravdy. Lok . . . lok . . . lok. Proč musím sám sebe tak šidit? — to byla poslední smutná a střízlivá myšlenka, jež ho napadla . . . Fungovalo to nádherně: sotva dopadl doušek borovičky na dno prázdného žaludku, už letěl vzhůru do hlavy a od tud se vracel v podobě lehké růžové mlhy dolů do útrob, do nohou i do rukou, všude. Plnil celé tělo, každý koutek v něm, prostíral se hebece a sametově do nejdolejší skulinky, nikde neponechával místo temným myšlenkám . . . Napadlo ho, že by měl láhev na chvíli ponořit do vody, aby borovička v dusném povětří nezteplala . . . Nakonec se rozplakal a pěstí si otloukal čelo, aby přehlušil nával slz a bolesti: zničili ho a teď ho ke všemu ještě očerňují, že pije. A znovu si připomněl, že drží v ruce lahev s borovič-

kou, která nesmí zteplat. A znovu pil . . ."

Kdyby zde byl konec Křížova románu, mohli bychom se domnívat, že běží o epigona Marka Hlaska. Kříž se však svého "hrdinu" ještě pokouší zachránit a snaží se nám namluvit, že se kolchozníci se Součkem nakonec smířili a postavili se za něho, když ho funkcionář z okresu chce pro jeho opilství sesadit. Tento smířlivý konec je ostatně tak málo přesvědčivý, že i autor vloží Součkovi do úst tuto poslední sentenci: "Já jsem nový člověk — to je vyvyšování nad lidi. A vyvyšovat se nad lidi, to je nejen hrozně hloupé, ale musí se za to platit, drazé platit!" — Po stránce umělecké je Křížův román *Velká Samota* jen průměrný, ale jako studie nechtěné sociologické, jako mimovolné zrcadlo, nastavené všední skutečnosti, je výmluvnější, než nejlepší západní vědecká dokumentace o kolchozech v Československu. Otázka zůstává: Kde tedy zvířel socialismus? Snad v myslích a činech lidí?

PODOBIZNY MLADÝCH POLÁKŮ

Petr Hrubý

Zdá se, že přes všechna omezení posledních let, polská komunistická strana se na rozdíl od československé snaží neztratit kontakt se Západem a posílá proto poměrně hodně mladých lidí za celoroční studia a na kratší studijní pobyty do svobodných zemí. Mladí Poláci usilují o to dostat se ven, na Západ, ale o to jistě stejně stojí mladí Češi a Slováci. Naši komunisté jsou pro zaostalost a tak na kongresy a výstavy většinou posílají jen osvědčené stranické harcovníky, kteří nejsou schopni dýchat svobodný vzduch. Ti se pak vrací se zprávami, které odpovídají představám stranického programu: na Západě všechno degeneruje a jen komunističtí umělci jdou za pokrokem. Poláci nejsou tak omezení, ani ti v dnešní vládě ne. Jako by se dost pečlivě starali o to, aby sovětský protektorát nevrhl polskou kulturu a polský národní život

o desítky let zpátky. Není proto vzácností potkat mladé polské vědce a umělce na všech kongresech, výstavách a univerzitách ve všech demokratických zemích. Spíš je to pravidlem. A ti to Poláci nejsou ustrašení, ale naopak, výbojní, otevření, plní vášnivě chuti poznávat, porovnávat, dělat si závěry a tvořit. Zdá se, že sice vědí, jak situace je těžká, ale mají dojem, že na nich mnoho záleží a že se mohou dopracovat dobrých výsledků. A tak jsme se jednoho mladého sociologa ptali na vývoj v Polsku a na změny v polské společnosti. Rozhovořil se na námět "Buržoasní nebo proletářská mladá inteligence v Polsku":

"Polská univerzitní mládež se teď snaží zbavit se svého proletářského původu. Děti dělníků a sedláků se pokoušejí vyjít ze své bývalé třídní přislušnosti. Chtějí být považováni za inteligenci a používají

k tomu znaků, pro jaké stranická hantýrka má jen jméno "buržoazní inteligence." A tak se stane, že příslušník této nové komunisty vychované inteligence bude zapírat svůj proletářský původ a ochotně bude tvrdit třeba, že nikdy neslyšel jméno Marx.

Sociolog Jozef Chalasinski, který upadl v nemilost pro své otevřené útoky na stranické usměrňování za kongresu v lázních Stresa, dokázal ve své poslední knize černé na bílém, že komunistický režim za patnáct let horlivého usilování nedokázal vychovat si svou vlastní proletářskou inteligenci a že nová vznikající inteligence úplně jde ve šlépějích staré buržoazní inteligence, napodobuje její vzory, kulturní ideály a všechno co se dá. Jenže je v tom ve všem aspoň o takových třicet let pozadu.

Dám vám malý příklad, mám při tom na mysli dva existující mladé lidi, jenom je nebudu jmenovat. Oba se už oženili a oba mají slušná místa.

Prvý je synem právníka, předválečného, oženil se s dcerou bohatých zemanů. Je aktivním členem strany a přednáší na jedné stranické škole. Má moderní byt, velmi pěkný moderní nábytek a na stěnách má avantgardní obrazy. Má skvělou knihovnu, kde najdete všechno možné, i drahá vydání knih o umění. Často jezdí do ciziny a domů si přiveze většinou desky nejnovější hudby.

Druhý je synem železničáře. Ženat, má významné místo v průmyslu. Je pln společenských komplexů. Vlastně je to tradicionalista, a i když je členem strany, je to člověk založený velmi konservativně. Má velký byt blízko továrny, přepřácaný starodávným nábytkem a perskými koberci. V jídelně má palmu a na stěně hlušný obraz hulána. Čte, nebo říká, že čte, autory ze začátku století a nic novějšího nemůže číst, protože tomu nerozumí a zlobí ho to. Podařilo se mu dosáhnout úrovně, jakou maloburžoazní měl před třiceti lety. Má plyšové pohovky, palmu, přepychovou koupelnu, které slavnostním způsobem použije jen v sobotu, ovšem pokud teče teplá voda. Jeho sedmiletá dcera se musí učit hrát na piano v salóně. Snad ona a její sedmiletý bratr časem dosáhnou úrovně, na jaké ten první je už dnes. Ale to není jisté. Bude to však proletářská inteligence? Bude vytvářet proletářskou kulturu? Ty dva, to jsou typické příklady. Ve straně se o tom hodně mluví a většinou se přiznává

naprostý neúspěch v pokusu vychovat nějakou zvláštní novou proletářskou inteligenci. Když se nedávno ředitelka ideologické výchovy Felicia Rapaport snažila na schůzi tvrdit, že ty plyšové pohovky jsou jen znakem zvyšující se životní úrovně a že jinak nová inteligence je v srdci proletářská, všichni se jí vysmáli.

To nám vyprávěl mladý polský sociolog za svého zájezdu do ciziny. Studenta politických věd, který přijel na rok studovat do Ameriky, jsme se zeptali na poměr mladých Poláků ke komunistické vládě a na jejich zhodnocení současné situace. Mimo jiné jsme slyšeli toto:

"Ztratili jsme víru v rychlé řešení nepříjemné situace. I my mladí lidé jsme začali přijímat přitomný stav věcí v Polsku resignovaně, protože nemůžeme počítat se zázrakem. Rusko stojí za dnešním polským režimem a i Západ jedná s Ruskem vážně. Ovšem mohli byste spočítat na prstech Poláky, kteří mají rádi Rusko. Každý Rusáky nenávidí, ale musí je na oko tolerovat. Nedá se právě teď dělat nic jiného. Rusové vědí o našich citech a snaží se příliš neprovokovat. Polská mládež nemá k vládě nejmenší úctu, protože vidí tu naprostou neschopnost řešit třeba hospodářskou situaci. Pořád s něčím experimentují, přijde to vždycky drahá a nikdy se to neosvědčí. Mladí lidé pečlivě sledují pokusy vlády řešit krizi, ale vidí samé neúspěchy. Velmi často o tom při kávě debatujeme. Často slyšíte: "Jak to, že to ve vládě nevidí, když každému z nás to bije do očí?" Mladí lidé proto nemají k vládě žádnou úctu.

Gomulka ztratil hodně ze své oblíbenosti, komunistický tisk čteme ještě méně než dřív a polské radio se vypne, kdykoliv začnou nějakou propagandu. Takové je dnešní komunistické Polsko".

Názory jednoho člověka je nebezpečno považovat za typický názor všech. A tak, i když část polské mládeže, velmi aktivní v šestapadesátém roce, jistě je dnes skeptičtější, neznamená to, že všichni složí ruce v klín a jen čekají na vhodnější dobu. O tom svědčí dojmy západního novináře, který se nedávno vrátil z delšího pobytu v Polsku, kde vyhledával především mladé lidi, aby poznal jejich názory.

"Nic není v Polsku jednoduché. Situace je dost komplikovaná. Ta složitost lidí často ničí, ale také jim dává možnosti.

Jedním z nejoblíbenějších autorů mezi mladými Poláky je surrealistický satirik Slawomir Mrozek. Ale když jsem ho pročetl a odmyslel si časté politické narážky, zdálo se mi to dost fidele. Spíš je to příležitostná literatura než dobová, spíš dočasná než současná. Má odezvu, ale ta přichází ze snadného poznání běžných zvěstí, a ne z tvrdého osvětlení. Taková literatura vzniká tam, kde se žije ze dne na den, kde není počtu trvalosti a bezpečnosti, kde není času na to myslet a tvořit s námahou. Velká literatura vzniká jen tam, kde autor má jistotu, i když je to jen pocit, že skutečně může přispět k vytváření budoucnosti, když věří v budoucnost. A mladá generace polských intelektuálů, ta nejmladší, vycházející právě z universit, většinou žije skutečně ze dne na den, jen pro dnešek. V kladém případě to znamená, že jsou mimo tlak a dosah náročné diktatury, v záporném, že propadají poslechnému cynismu.

Ale postoj většiny inteligentnějších vzdělaných mladých Poláků je jiný: mají energii, mají víru, myslí konstruktivně. Když je přerušili uprostřed jejich výtek režimu nebo obdivu pro svobodu umění na Západě a zeptáte se jich: "Odešli byste z Polska, kdybyste mohli?" — odpoví: "Ne, tady je třeba tolik udelet!" Neměl jsem dojem, že by to byl nacionalismus, spíš pocit sociální zodpovědnosti. Ti nejmladší nepamatují se příliš na válku, ani zklamání čtyřicátých a padesátých let je nepoznamenala natrvalo pesimismem. Nevěří na staré polské

České a slovenské dlouhohrající gramofonové desky s populární taneční a národní hudbou k dostání v New Yorku.

O seznam píše na

APON RECORD CO. INC.,

P. O. Box 131, Grand Central Station, New York 17, N. Y.

ctností obětování a utrpení, to se jim hnusí. Podle statistického průzkumu z většiny jsou demokratickými socialisty a v průměru se mi zdálo být politicky daleko zralejší než jejich věkoví vrstevníci na Západě. Zdá se mi, že jsou mnohem realističtější než starší generace.

Netrpí tradičními nenávisťmi svých otců. V Lodži jsem dlouze hovořil s jedním mladým filmovým tvůrcem. Za války, v otcevě nepřítomnosti, ubytoval se v jejich bytě německý voják. Nejprve ho jako Němce nenáviděl, ale poznali se blíž a nakonec se oženil s jeho matkou a dnes žijí šťastně v Německu. Rád by o tom udělal film. Jeho filmová práce se vyznačuje suchým dokumentárním stylem, v které je ale hodně místa pro poetický velký cit. Takový styl je třeba nápadný u některých mladých francouzských filmařů, myslím tu třeba na film "Čtyři sta ran". Chce zachytit lidi jak jsou, bez předsudků ideologických. Shledal jsem, že mladí lidé v Polsku stejně jako na Západě jsou zklamáni malými vyhlídkami na úspěch politické akce. Proto hledají cesty, jak se uplatnit a jak dělat něco kloudného v rámci existujícího režimu nebo jiní se utíkají do cynismu a nihilismu.

Za svého pobytu v Polsku jsem byl svědkem normalisace vztahu k Západnímu umění. Když se mu otevřely dveře, mladí lidé je vášnivě hltili bez výběru, bylo

to zakázané ovoce. Teď už jsou kritičtější a dovedou si vybírat to nejlepší. Byla by ovšem škoda, kdyby se dveře opět zavřely, je třeba času k ztrávení všeho a tvorby".

ZPÁTKY ZA KAŽDOU CENU Pod tímto názvem (Zurück um jeden Preis) vyšel v červenci v edici Rowoltových rotačních románů úspěšný román Jana Kolára *La monnaie de retour* (Julliard, Paříž 1959). Rowoltova edice byla založena právě před deseti lety a dosud v ní vyšlo přes tři sta svazků. Průměrný náklad bývá padesát tisíc výtisků, ale náklady čtvrtmilionové nejsou zvláštností. Kolárovu knihu přeložila z franštiny Gerda von Uslar a působivou barevnou obálku navrhl H. H. Hagedorn. Nový úspěch Kolárovův je poněkud zmenšen tím, že západoněmecká kritika o románech, vyšlých v kapesních edicích, zpravidla nereferuje. — Pražský komunistický tisk často označuje Rowolta jako nakladatele "pokrokového". Rowolt navštívil svého času tzv. světový kongres mládeže v Moskvě a na zpáteční cestě se se svou ženou zastavil v Praze. Od té doby propaguje v západním Německu tvorbu Jiřího Trnky. Je však zajímavé, že v jeho edici *Rotoro* je Kolárovův román první publikací českého autora. V této souvislosti budou ovšem v Praze o Rowoltově "pokrokovosti" mlčet. J. D.

MINULÉ ČÍSLO ZÁPISNÍKU pro květen a červen 1960 nadhodilo mnoho otázek, které by neměly zůstat bez odpovědi: Náš časopis vědomě spojil v jednom čísle Peroutkův článek o *Leninismu dnes* s Vaškovým článkem *Trochij a trockisté*, aby ukázal na dualismus v samých základech komunismu. Nebylo by záhodno přesně rozeznat vlivy obou v dnešní komunistické teorii a praxi? A definovat podstatu obou? A určit, jak jsou oba přítomny v novodobém komunismu "nové třídy"? Zde se však vtráť ještě jedna otázka: zná průměrný inteligent svobodného Západu základy své vlastní filosofie a demokratické teorie a praxe aspoň tak dobře jako umí definovat — učení Leninů a Trockého?

Jirův článek *O reformu socialistických stran* byl již odpovědí na naši výzvu o pokračování debaty o této otázce z březnového a dubnového čísla *Zápisníku*. Poněvadž článek ukazuje, že československá sociální demokracie nikdy nebyla orthodoxně mezinárodní a vždycky mělo pochopení pro osobitost národa, je pro ní, zdá se, revize starého marxistického programu snadnější než pro sociálně demokratické strany jiných zemí. Kde tedy tkví příčiny jejího váhání? Kdo první učinil pokus o takovou revizi?

Dreslerův článek *Báseň a strana* uvedl mnohá fakta o složitosti poměru básníka Nezvala ke komunismu. Nevolá sama tato složitost po tom, abychom se učili přesně rozeznávat člověka a umělce a případně dovedli jednoznačně odsoudit charakter prvního a při tom se poklonit jeho uměleckému dílu? Což pak se umělecké dílo po svém zrození neodlučuje od svého tvůrce a nemá svůj vlastní život? Neusnadnilo by takové rozlišení objektivní svobodnou kritiku děl komunistů — bez onlounání jejich špatného charakteru?

Listopadův článek *Teorie a praxe nového francouzského románu* a Denův článek *Pascal a moderní americká literatura* ukazují na rozdílné tendence v dnešní francouzské a americké literatuře. Nedivají se oba referenti na tyto literatury trochu jednostranně a neměli by se čtenáři *Zápisníku* dovědět více o tendencích ve Francii a ve Spojených státech i od jiných lidí? Nemá ostatně francouzská předmětost a americká metaiysičnost nějakého společného jmenovatele? A kdy uslyšíme něco o moderní literatuře jiných zemí, Anglie, Německa, Itálie — a zemí Východu? L. R.

OBJEDNÁVÁM VÝTISKŮ KNIHY:

Půlnoční pacient — od Egon Hostovského, stran 192, cena \$ 2.50

Demokratický manifest od F. Peroutky, stran 168, cena \$ 2.50

From A to A — od Jára Kohouta, stran 52, cena \$ 1.50

Kouř z Ithaky — od Pavla Javora, stran 100, cena \$ 1.50

Jméno a adresa: _____

Přikládám: hotovost peněžní poukaz osobní šek

UNIVERSUM PUBLICATIONS INC.

15 Vandewater St., New York 38, N. Y.

NOVĚ ZŘÍZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vašata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1960

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

15 Vandewater Street,

NEW YORK 38, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada